

Nr 2

Konstitutionsutskottets utlåtande i anledning av Kungl. Maj:ts proposition till riksdagen med förslag till lag med vissa bestämmelser om val till riksdagens andra kammare för perioden 1965—1968 ävensom en i ämnet väckt motion.

Till konstitutionsutskottets handläggning har båda kamrarna den 24 januari 1964 hänvisat en av Kungl. Maj:t till riksdagen avlåten proposition nr 29, vari Kungl. Maj:t föreslagit riksdagen att antaga nedan intagna förslag till lag med vissa bestämmelser om val till riksdagens andra kammare för perioden 1965—1968.

Beträffande motiveringen till lagförslaget får utskottet hänvisa till det vid propositionen fogade utdraget av statsrådsprotokollet över justitiedepartementens ärenden för den 19 december 1963.

I samband med propositionen har utskottet till behandling förehaft en i anledning av densamma inom andra kammaren väckt, till utskottet hänvisad motion nr 789 av herr *Hagberg m. fl.*, vari hemställes »dels att riksdagen i skrivelse till regeringen begär skyndsamt förslag till ny vallag för val till riksdagens andra kammare, som tryggar en demokratisk, proportionell och fullt rättvis fördelning av mandat i enlighet med varje i valet deltagande partis röstsiffra, dels också som en följd härav att proposition nr 29 avslås».

I fråga om de skäl motionärerna anfört till stöd för sitt yrkande får utskottet hänvisa till motionen.

Andra kammarens ledamöter skall enligt riksdagsordningen väljas för en tid av fyra år genom omedelbara och proportionella val. Närmare bestämmelser härom meddelas i lagen den 26 november 1920 om val till riksdagen.

Val förrättas inom valkretsar. Fördelningen av platserna grundar sig på användningen av väljarbeteckningar. Å valsedel skall finnas minst en väljarbeteckning, och på samma sedel får användas högst tre sådana beteckningar (kartell-, parti- och fraktionsbeteckning). Vid röstsammanräkningen ordnas valsedlarna efter väljarbeteckning. Valsedlar med samma första beteckning sammanföres i grupper. Genom särskilda uträkningar bestämes så långt erfordras ordningsföljden mellan kandidaterna inom grupper-

na. Därefter fördelas mandaten mellan grupperna. Fördelningen sker i enlighet med en av belgiern Victor d'Hondt anvisad metod. Platserna tilldelas, en efter annan, den grupp, som för varje gång uppvisar det största jämförelsetalet. För varje grupp utgöres jämförelsetalet av gruppens rösttal, så länge gruppen ej erhållit någon plats. Därefter erhålles gruppens jämförelsetal genom att dela rösttalet med antalet redan erhållna platser ökat med 1.

Riksdagen hemställde i skrivelse den 7 maj 1949 (nr 208) om utredning av frågan om reformering av det proportionella valsystemet vid andrakammarval. Utredningen uppdrogs åt 1950 års folkomröstnings- och valsättsutredning. I betänkande den 28 november 1951 (SOU 1951: 58) framlade utredningen förslag till ny fördelningsmetod vid andrakammarval. Förslaget byggde på den s. k. uddatalsmetoden. Denna innebär att mandaten fördelas mellan partierna med ledning av jämförelsetal, som erhålles genom att successivt dividera rösttalet med talen 1, 3, 5, 7 o. s. v. För att förebygga partisplittring och valtaktisk uppdelning av parti i mindre väljargrupper föreslog utredningen att uddatalsmetoden skulle kombineras med en spärr. Parti, vars rösttal ej översteg sextio procent av sammanlagda antalet röster i valkretsen, delat med antalet av de platser, som där skulle besättas, skulle icke få delta i mandatfördelningen. Utredningen var icke enhällig. En ledamot ville icke förorda någon ändring i den d'Hondtska metoden; en annan ledamot förordade en tredje valmetod. Vid den efterföljande remissbehandlingen av förslaget yppades även tvekan eller skiljaktiga meningar bland remissinstanserna.

Vid anmälan av ärendet i statsrådet den 28 mars 1952 framhöll dåvarande chefen för justitiedepartementet, att det var vanskligt att utan ytterligare överväganden taga slutgiltig ställning till spørsmålet hur valsättet borde vara utformat i framtiden. Denne föreslog därför, att för mandatperioden 1953—1956 skulle prövas den fördelningsmetod, som på det föreliggande utredningsmaterialet kunde bedömas som den mest ändamålsenliga, nämligen en jämkad uddatalsmetod. Den skilde sig från utredningens förslag därigenom att någon särskild spärr icke förekom. I stället sattes det första divisionstalet till 1,4. Jämförelsetalen skulle alltså erhållas genom att successivt dividera partiernas rösttal med 1,4, 3, 5, 7 o. s. v. Vidare skulle å valsedel icke få användas mer än en väljarbeteckning; två eller flera partier skulle alltså icke såsom tidigare kunna gå samman i kartell. Reglerna föreslogs upptagna i en särskild lag, gällande för mandatperioden 1953—1956. I enlighet med vad sålunda förordats avläts proposition (nr 175) till 1952 års riksdag.

Sedan riksdagen antagit förslaget med vissa jämkningar (se KU utl. 22 och rskr. 265), utfärdades den 30 maj 1952 lag med vissa bestämmelser om val till riksdagens andra kammare för perioden 1953—1956 (SFS 267). Samma bestämmelser kom enligt beslut år 1956 (prop. 11; KU utl. 4; rskr. 125; SFS 78) att gälla med avseende å andrakammarvalen för perioden

1957—1960 och enligt beslut år 1960 (prop. 8; KU utl. 8; rskr. 135; SFS 68) för perioden 1961—1964.

Det år 1952 för andrakammarvalen införda valsystemet antogs, likaledes som ett provisorium, år 1954 (prop. 71; KU utl. 3; rskr. 111; SFS 79) för val av landstingsmän och kommunala fullmäktige för perioden 1955—1958 och erhöll förlängd giltighet för kommunalvalen enligt beslut år 1958 (prop. 24; KU utl. 11; rskr. 156; SFS 139) för perioden 1959—1962 och enligt beslut år 1961 (prop. 175; KU utl. 18; rskr. 376; SFS 608) för perioden 1963—1966.

I förevarande proposition nr 29 till årets riksdag föreslås att det nuvarande provisoriska valsystemet vid andrakammarvalen skall gälla för ytterligare en mandatperiod. Lagförslaget anknyter till den särskilda lag, som antogs år 1952, och avser val och särskilda röstsammanräkningar för besättande av plats i andra kammaren för perioden 1965—1968. Liksom 1952 års lag innebär förslaget, att endast en väljarbeteckning får användas samt att mandaten fördelas mellan partierna efter uddatalsmetoden med första divisorn jämkad till 1,4.

I motionen II: 789 yrkas dels avslag på förevarande lagförslag, dels ock skrivelse till Kungl. Maj:t med hemställan om skyndsamt förslag till ny lag avseende andrakammarvalen.

Författningsutredningen har i sitt föregående år avgivna betänkande rörande Sveriges statsskick (SOU 1963: 16—19) framlagt förslag om en mera genomgripande grundlagsrevision och i samband därmed uppdragit vissa huvudlinjer för ett nytt valsystem. Betänkandet upptar två alternativa författningsförslag, det ena utformat efter ett enkammarssystem och det andra efter ett tvåkammarssystem. I fråga om valmetoden har i enkammaralternativet för valkretsvalens del och i tvåkammaralternativet för andrakammarvalens del den år 1952 införda metoden för fördelningen av mandaten mellan partierna godtagits. Författningsutredningens förslag är för närvarande föremål för remissbehandling. Ett ställningstagande till förslaget kan såsom fördragande departementschefen framhållit icke äga rum å sådan tid att frågan om valsystemets utformning kan erhålla en slutlig lösning före de ordinarie andrakammarvalen i september 1964. Vid sådant förhållande får utskottet, med avstyrkande av de i förevarande motion II: 789 framställda yrkandena, förorda att det nuvarande provisoriska valsystemet vid andrakammarvalen får gälla för ytterligare en mandatperiod. Utskottet hemställer alltså,

- 1) att riksdagen, med bifall till förevarande proposition nr 29, måtte antaga följande

Lag**med vissa bestämmelser om val till riksdagens andra kammare
för perioden 1965—1968**

Med avseende å val och särskilda röstsammanräkningar för besättande av plats i riksdagens andra kammare för perioden 1965—1968 förordnas härigenom,

att 56 § 3 mom. lagen den 26 november 1920 om val till riksdagen¹ icke skall gälla,

att i stället för ett vart av följande lagrum i 1920 års lag, nämligen 56 § 4 mom., 59 § andra stycket, 79 § första stycket, 81 § och 87 §, skola gälla de bestämmelser, som under motsvarande lagrumsbeteckning finnas upptagna i lagen den 30 maj 1952 med vissa bestämmelser om val till riksdagens andra kammare för perioden 1953—1956²,

att vad i 57 § 2 mom. tredje stycket och 72 § sjätte stycket 1920 års lag sägs om samma lag skall gälla jämväl beträffande 1952 års lag och nu ifrågavarande lag,

att det i 59 § fjärde stycket 1920 års lag angivna formuläret skall ersättas av formulär av den lydelse bilaga vid 1952 års lag utvisar

samt att i 88 § andra stycket 1920 års lag orden »enligt 87 § av lagen om val till riksdagen» skola utbytas mot orden »enligt lagen med vissa bestämmelser om val till riksdagens andra kammare för perioden 1965—1968».

Denna lag träder i kraft dagen efter den, då lagen enligt därå meddelad uppgift utkommit från trycket i Svensk författningssamling.

I lag eller särskild författning förekommande hänvisning till stadgande, vilket ersatts av bestämmelse i denna lag, skall avse sistnämnda bestämmelse.

2) att motionen II: 789, i den mån den icke blivit besvarad genom vad utskottet ovan under 1) hemställt, icke måtte till någon riksdagens åtgärd föranleda.

Stockholm den 26 februari 1964

På konstitutionsutskottets vägnar:

BENGT ELMGREN

¹ Senaste lydelse av 56 § 3 mom., se SFS 1944: 84; av 56 § 4 mom., se SFS 1952: 264; av 57 §, se SFS 1963: 127; av 59 §, se SFS 1952: 264; av 72 §, se SFS 1962: 71; av 79 §, se SFS 1952: 264, samt av 81, 87 och 88 §§, se SFS 1944: 84.

² Se SFS 1952: 267.

Närvarande:

från första kammaren: herrar Elmgren, Torsten Andersson, Damström, fru Segerstedt Wiberg, herrar Sveningsson, Georg Pettersson, Olsén*, Dahln*, Hernelius* och Dahl; samt

från andra kammaren: herrar Spångberg, Andersson i Linköping*, von Friesen, Magnusson i Tumhult*, Adamsson, Bengtsson i Halmstad, Nilsson i Östersund, Hamrin i Jönköping, Wahlund* och Hedin.

* Ej närvarande vid justeringen.